

Eten van waarde

'Van grond tot mond'

Eind dit jaar presenteert minister Gerda Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) een visie op voedsel en consument¹.

In deze nota staat de consument centraal. Een van de thema's is dat de afstand tussen de consument en zijn voedsel erg groot is geworden. Consumenten kennen het verhaal achter hun voedsel niet meer en weten niet meer waar hun voedsel vandaan komt. Door de consument weer in aanraking te laten komen met de productie van zijn voedsel kan betrokkenheid worden gestimuleerd. Een grotere betrokkenheid kan er toe bijdragen dat consumenten eerder kiezen voor gezond en duurzaam voedsel. Aangezien de bodem een belangrijke productiefactor is voor gezond en duurzaam voedsel is de relatie met de bodem al snel gelegd. Dit artikel gaat in op deze relatie tussen bodem en voedsel en de thema's voor LNV-beleid.

Marian Hopman en Marc Hoenders

ir. M.C.G. Hopman
Ministerie van
Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit,
Directie Platteland

ir. M.H.J. Hoenders
Ministerie van
Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit,
Directie
Voedselkwaliteit en
Diergezondheid

'VAN GROND TOT MOND'

De bodem is een belangrijke productiefactor voor voedsel. De bodem is de standplaats voor gewassen en levert water en plantenvoeding. Maar ook verontreinigingen kunnen via de bodem in ons voedsel terecht komen. Daarmee is de bodem zowel van belang voor de voedselzekerheid als de voedselkwaliteit.

VOEDSELZEKERHEID

'Europa als graanschuur van de wereld?' Mede door de voedselcrisis van begin dit jaar staat voedselzekerheid weer nadrukkelijk op de politieke agenda. De wereldvoedselvoorziening is en blijft een grote zorg. Niet voor niks is een van de Millenniumdoelen 'armoede en honger de wereld uit'. De wereldbevolking groeit de komende jaren van 6,5 miljard nu, via 8,3 miljard in 2030 naar 9,3 miljard in 2050². Om al deze mensen te kunnen voeden, zullen de boeren volgens een schatting van de FAO, de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde

Naties, bijna 30 % meer graan moeten verbouwen. Een uitdaging van de eerste orde³, met zorg voor de bodem als cruciaal onderdeel van de oplossing!

De bodem is een belangrijke productiefactor voor voedsel, de druk op landbouwgronden neemt toe en vruchtbare bodem is een schaars goed. Daarom is LNV in 2007 een verkenning gestart naar de noodzaak om vruchtbare landbouwgronden te beschermen. In november 2008 is over dit onderwerp een Europese bijeenkomst 'Pressures on Prime Agricultural Land in Europe' georganiseerd. Volgens het Landbouw Economisch Instituut⁴ zullen Europese landen een belangrijke rol hebben in de wereldvoedselproductie. Ook al is het laatste woord hierover nog niet gezegd, LNV vindt dat in ieder geval zorgvuldig met vruchtbare landbouwgronden moet worden omgegaan⁵. Bodemvruchtbaarheid is een belangrijke waarde in het landelijk gebied

DE AGROKETEN: 'VAN GROND TOT MOND'

die bescherming verdient, ook voor de voedselproductie. Dit beleid is reeds in gang gezet met de Beleidsbrief Bodem⁶ en de Beleidsbrief duurzaam bodemgebruik in de landbouw⁷. De bodem is en blijft een belangrijke productiefactor voor de landbouw waar zorgvuldig mee moet worden omgegaan, zowel door de agrariër als door de diverse bestuurslagen bij het toekennen van functies. In Nederland is de druk op de ruimte en grond erg groot en waar mogelijk dienen functies intelligent te worden gekoppeld. Populair gezegd: er is zorg nodig voor de juiste functie(s) op de juiste plek.

Ook het hoge consumptiepatroon van vooral de Westerse consument draagt niet bij aan het uitbannen van de honger. De Nederlandse consument gebruikt onder meer door de grote vleesconsumptie vele malen de Nederlandse landoppervlakte. Mede hierdoor worden bodems elders uitgeput, zodat geen sprake is van een duurzaam consumptiepatroon. We houden onvoldoende rekening met de effecten van ons consumptiepatroon op het milieu wereldwijd. LNV streeft naar de productie en consumptie van duurzaam voedsel. Bewustwording over de consequenties van het eigen consumptiepatroon is hierbij een eerste stap. Met de nota over voedsel en consumenten wil LNV ook dit onderwerp agenderen en bewustwording bevorderen over het eigen Westerse consumptiepatroon en de effecten daarvan op het ecosysteem.

VOEDSELKWALITEIT

Voedselkwaliteit is een breed begrip waaronder vele waarden vallen als voedselveiligheid, gezondheid, milieu en dierenwelzijn. Vanuit de Rijksoverheid is er altijd veel aandacht geweest voor de voedselveiligheid. Ook de bodemverontreiniging kreeg vanuit dit oogpunt aandacht. In de jaren negentig zijn hiertoe de LAC⁸-signaalwaarden ontwikkeld. Deze bodemwaarden geven aan wanneer de bodem schoon genoeg is voor de functie landbouw. De landbouw en dan met name de voedselproductie is aangemerkt als een gevoelige functie, die schone gronden nodig heeft. Zie ook de artikelen van Paul Römken en van Rob Theelen elders in dit blad.

De zogenaamde positieve bodemkwaliteit heeft minder aandacht. Met positieve bodemkwaliteit wordt onder meer de nutriënten- en sporenelementvoorziening bedoeld. Een voorbeeld hiervan is dat door de bodemgesteldheid graan uit Europa veel minder van het sporenelement seleen bevat dan graan uit de Verenigde Staten en Canada. In het Verenigd Koninkrijk leidde meer consumptie van brood gemaakt van Europees

Ontwikkeling LNV-bodembeleid

'Van de bodem centraal, staat nu de gebruiker centraal en steeds meer de maatschappelijke vraagstukken..... Een daarvan is voedsel.'

Een gezonde bodem is de basis voor een vitaal platteland. De bodem is essentieel als productiefactor voor voedsel en groen. Zo is ruim 70% van de landbodem in gebruik voor landbouw en natuur. Het ministerie van VROM is samen met het ministerie van LNV en het ministerie van V&W verantwoordelijk voor het bodembeleid van het Rijk.

Vanaf de jaren tachtig is het bodembeleid met name gericht op de bodemverontreiniging (o.a. Wet Bodembescherming) en vanaf begin deze eeuw met de Beleidsbrief Bodem¹⁰ op een duurzaam bodemgebruik. Om de doelen uit de Beleidsbrief Bodem te realiseren heeft LNV de afgelopen periode haar beleid gericht op een duurzaam bodemgebruik in het landelijk gebied, te weten duurzaam bodemgebruik in de landbouw¹¹ en op natuurterreinen¹² en recreatieterreinen (nog in onderzoeksfase). Zo heeft de minister van LNV dit jaar formeel het startsein gegeven voor SPADE (Stimuleringsprogramma agrobiodiversiteit en duurzaam bodemgebruik) (zie ook www.spade.nl).

Het bodembeleid is nu in een nieuwe fase beland. Nog meer dan voorheen wordt gewerkt aan integraal beleid. De bodem biedt namelijk kansen om bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken zoals voedsel, groen en landgebruik, klimaat en energie en gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Om dit bredere belang van de bodem voor de LNV-beleidsvelden in kaart te brengen, is LNV in samenwerking met Alterra dit jaar de studie 'de bodem onder ons bestaan' gestart. Het uiteindelijke doel is dat bodem integraal onderdeel wordt van de afwegingen in LNV-beleid breed. De minister van LNV is hier tijdens de Week van de Bodem hier op in gegaan (zie ook www.bewustbodembeleid.nl).

graan bijna tot een seleengebrek bij de bevolking⁹. Zo zijn er vast nog meer voorbeelden te noemen. Zelfs de smaak wordt soms bepaald door de bodemgesteldheid. Een bekend voorbeeld is de productie van wijn. Maar ook de smaak van spruitjes en het gehalte aan anti-oxidanten wordt door de bodem (onder meer het sulfaatgehalte) bepaald. Over smaak in relatie tot de bodemkwaliteit is echter nog zeer weinig bekend....

TOT SLOT

In dit artikel wordt de relatie tussen bodem en voedsel aangestipt. Duidelijk is dat ook voor het voedselbeleid de bodem van belang is, zowel wat betreft de voedselzekerheid als de voedselkwaliteit. Omdat het beleid nog in ontwikkeling is, staan in dit artikel niet op alle punten de ambities en acties van LNV. LNV gaat in ieder geval niet voorschrijven wat burgers moeten eten of wat producenten moeten produceren. De insteek zal eerder zijn om vanuit het verbindend vermogen in de samenleving onderwerpen te agenderen en ontwikkelingen te faciliteren en te stimuleren; dus samen met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties vanuit de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor gezond en duurzaam voedsel.

NOTEN

1. De minister wil deze visie eind 2008 aan de Tweede Kamer sturen. In de nota wordt verkend welke bijdrage de overheid en meer specifiek het ministerie van LNV wil leveren aan het duurzaam en gezond consumeren en produceren van voedsel in Nederland.

2. FAO 2006: Livestock's long shadow: environmental issues and options
3. FAO 2003: World Agriculture: Towards 2015/2030; An FAO Perspective
4. LNV: Landbouw, rurale bedrijvigheid en voedselzekerheid (TK 2007-2008, 31 250 nr. 14).
5. LEI, 2008: 'Landbouwgronden in Europa'.
6. LNV 'Landbouwgronden in Europa' (TK 2007-2008, 29 576 nr. 53)
7. Beleidsbrief Bodem (TK 2003-2004, 28 663 nr. 13)
8. Beleidsbrief Duurzaam Bodemgebruik in de Landbouw (TK 2005-2006, 28 663 nr. 48)
9. LAC = Landbouw Advies Commissie. Deze Commissie ontwikkelde in 1991 de LAC-signaalwaarden bodem.
10. Seleen is een sporenelement en is noodzakelijk voor de aanmaak van enzymen van belang bij de bescherming van celmembranen en speelt mogelijk een rol bij voorkomen van kanker. Teveel Seleen kan echter leiden tot schade aan het zenuwstelsel. Een sporenelement is nodig in zeer kleine hoeveelheden en is onmisbaar voor het functioneren van het menselijk lichaam. In Europa (incl. Nederland) krijgen veel mensen minder dan de aanbevolen minimum hoeveelheden binnen van sporenelementen zoals Seleen, IJzer en Koper. Deze sporenelementen zijn ook van belang voor de diergezondheid. Bron: Voedingscentrum, Nationale Raad voor de Voeding (België), Nationaal Kompas Volksgezondheid/RIVM en WUR.
11. Beleidsbrief Bodem (TK 2003-2004, 28 663 nr. 13)
12. Beleidsbrief Duurzaam bodemgebruik in de Landbouw (TK 2005-2006, 28 663 nr. 48)
13. Beleidsbrief Duurzaam bodemgebruik Natuurterreinen (TK 2007-2008, 28 663 nr. 51)